

inspiriranih ekonomskim modelima: danas već klasična R. Axelrodova studija *Evolucija kooperacije* (1984) i J. Elsterov nestandardni udžbenik *Nuts and Bolts for the Social Sciences* (1989) prema našem su mišljenju prvi kandidati.

Nenad Karajić

Raymond Boudon
Alban Bouvier
François Chazel (Eds.)

**COGNITION ET SCIENCES
SOCIALES**
**La dimension cognitive dans
l'analyse sociologique**

Presses Universitaires de France, Paris,
1997, 281 str.

U analitičkim kronikama intelektualnog života posljednjih se godina učestalo govori o zapaženom razvoju kognitivnih znanosti, koje se bave "spoznajom spoznaje" odnosno razumijevanjem mehanizama s pomoću kojih dospijevamo do spoznaje o svijetu i sebi samima. Uz uobičajenu konstataciju kako su tome najviše pridonijele *eksperimentalna psihologija*, a u novije vrijeme osobito *informatika* i *lingvistika* (ponajprije Chomskyjeva generativna gramatika), izriče se čak i tvrdnja o svojevrsnoj "kognitivnoj revoluciji". Njezino se osobito značenje očituje u činjenici da su se te znanosti "otvorile" prema društvenoj sferi koju su do sada "stavljale u zagrada". Otvaranje prema društvenom nužno uvlači u igru društvene znanosti koje su se našle pred zadaćom da odgovore na izazove kognitivnih istraživanja. Prema tom izazovu one se mogu postaviti na različite načine. Mogu ga protumačiti kao neku vrstu imperijalizma koji ugrožava druge discipline i kojemu se valja suprotstaviti na bitno de-

fenzivan način. Mogu mu, polazeći od iste "spontane odbojnosti", pristupiti s refleksivnim i kritičkim namjerama, a to znači "prokazati" ili rasvijetliti njegove konceptualno-teorijske sklopove ili njegove "maglovite aporije". I, napokon, mogu se ponašati bez rezervi i bojazni da će izgubiti svoj identitet. To je "otvoreno" i "konstruktivno" stajalište. Ono polazi od specifičnosti socijalnoznanstvenih disciplina, prije svega sociologije, priznaje potrebu epistemološke refleksije i propituje koliko razmah istraživanja u kognitivnim znanostima pripomaže obnovi sociološke metodologije, analizi "kognitivne dimenzije društvenog".

Knjiga *Cognition et sciences sociales* (*Kognicija i društvene znanosti*) nastala je iz problematske razrade trećeg ("otvorenog", "konstruktivnog") stajališta. Ona je zapravo rezultat kolokvija o odnosu kognitivnih istraživanja i društvenih znanosti što ga je 1995. godine (na Sorboni) organizirala Grupa za proučavanje metoda sociološke analize, koja djeluje pri Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja. Pored sociologa tu su svojim priložima zastupljeni ekonomisti, antropolozi i filozofi. Središnja ličnost cijelog pothvata pa, dakle, i same knjige jest Raymond Boudon. To znači da *metodološki individualizam* u Boudonovu ključu tvori paradigmatiku os gotovo svih razmatranja. Prilozi su usredotočeni na dvije ključne zadaće: a) analizu kolektivnih vjerovanja i njihove pretpostavke; b) analizu raznih oblika kolektivnog djelovanja. Priredivači (Boudon, Bouvier, Chazel) u *Predgovoru* ističu da su to dvije vezivne niti koje knjizi daju "koherentnost i identitet".

Knjiga je tematizirana u tri cjeline.

Prva obuhvaća priloge koji, više ili manje eksplicitno, raspravljaju o pertinentnosti *modela racionalnog izbora* (*rational choice model*) u analizi "vjerovanja i mehanizama vjerovanja i samouvjeravanja". Tu su tekstovi Raymonda Boudona (*Kognitivistička interpretacija kolektivnih vjerovanja*), Louisa Lévy-Garboua i Sergeja Blondela (*Odlučivanje kao argumentacija*), Pierrea Demeulenaerea (*Pravda i maksimizacija bogatstva*), Albana Bouviera (*Argumentacija i kognicija u sociologiji morala i prava*). Osvrćući se na

eksperimente kognitivne psihologije i stavove nekih racionalista (Poppera), koji su skloni "kriva vjerovanja" pojedinaca protumačiti kao rezultat *emocija* ("emotivistička eksplicacija"), Boudon drži da je kognitivnost bitno vezana za racionalnu intelektualnu aktivnost (svjesnu ili osvješćujuću), a da u klasičnom kognitivizmu kognitivnost isključivo označuje neurofiziološki supstrat intelektualne aktivnosti. Boudon je u tom pogledu, kao i inače u svojim shvaćanjima, dosljedni privrženik Webera. Weberova mu je paradigma prihvatljiva zbog toga što srž njezine problematike tvori ideja da vjerovanja aktera imaju određeni *smisao*, te se zadaća sociologa sastoji u tome da otkriju kako sami akteri opravdavaju svoja vjerovanja, makar ona na prvi pogled izgledala apsurdna i enigmatična. Procesi oblikovanja vjerovanja uglavnom su neovisni o njihovoj prirodi i sadržaju. Znanstvena vjerovanja i obična vjerovanja, politička vjerovanja i privatna vjerovanja uspostavljaju se na isti način. Ona ožive samo ako ih subjekt drži *smislenima*, utemeljenima na čvrstim razlozima. Da bi bili kredibilni ti razlozi moraju za subjekt biti dovoljno uvjerljivi, na neki način *transsubjektivni*. Razvijajući svoju tezu, Boudon poseže za primjerima iz sociološke tradicije (Marxovo pitanje zašto proleterci prihvaćaju eksploataciju, Tocquevilleovo pitanje zašto se francuski intelektualci s kraja 18. stoljeća "zaklinju samo na razum" i teza A. Smitha da je nadnica vojnika "normalno" niža od nadnice radnika) i na njima pokazuje kako su ti vrlo različiti mislioci "znali rekonstruirati skrivene razloge aktera". Posežući za brojnim primjerima iz sociologije morala on nastoji ustanoviti puno značenje *postulata racionalnosti*, pri čemu se distinktivno razgraničuje od modela racionalnog izbora, koji, bez obzira na svoje prednosti, izvodi *utilitističku* redukciju pojma racionalnosti.

Lévy-Garboua i S. Blondel zahvaćaju ekonomsku razinu tematike. No, prije svake konkretne analize, drže da je potrebno raščistiti nesporazume oko pojma *racionalnosti*. Postoji definicija racionalnosti koja je zajednička svim društvenim znanostima: *neki je čin racionalan ako ga opravdavaju dobri (valjani) razlozi*. Ta je definicija pogodna jer je

jednostavna i općenita, ali nedostaje joj formalizacija koja bi joj omogućila operacionalnost. Zbog toga se pristupi u različitim disciplinama (ekonomiji, kognitivnoj psihologiji, sociologiji) mogu jako razlikovati. Određenje "dobrih razloga" nije isto u ekonomiji i kognitivnoj psihologiji. U ekonomiji su "dobri razlozi" sažeti u određenom broju aksioma koji osiguravaju logičku koherentnost izbora. Priznajući (barem djelomičnu) heurističku pertinenciju modela racionalnog izbora, autori se usredotočuju na problem izbora u situacijama napetosti. Uočen je, naime, paradoks da akteri ne vode računa o informacijama koje su im postale dostupne nakon što su obavili izbor i koje bi ih mogle navesti na promjenu stava. Da bi objasnili taj tip ponašanja (inače potvrđen u eksperimentalnoj kognitivnoj psihologiji), autori tvrde da je krajnja odluka rezultat "procesa samouvjeravanja" kojim se pokušavaju otkriti dobri (valjani) razlozi učinjenih postupaka i tako umanjiti disonanciju prema naknadnoj informaciji. Razmatranja P. Demeulenaerea također se kreću u općem kontekstu razmišljanja o prednostima i granicama modela racionalnog izbora. No on se konkretno bavi shvaćanjima Richarda Posnera (*Economic Analysis of Law*), koji zastupa utilitističku verziju tog modela "jer usredotočenost na bogatstvo drži polugom cjelokupne etike". To shvaćanje Demeulenaerea ocjenjuje kao originalan doprinos sociologiji prava i morala, ali ipak inzistira na dvoznačnom i implicitnom karakteru nekih njegovih teza. Nabrajajući sva moguća značenja utilitarizma koja se mogu izlučiti iz Poznerovih shvaćanja, autor propituje procedure "s pomoću kojih utilitaristički teoretičari nastoje uvjeriti druge i sebe same u opravdanost svojih problematičnih koncepcija". Takva se analiza pokazuje plodotvornom i za razumijevanje vjerovanja i za razumijevanje samih teorija, osobito teorije odlučivanja i sociologije spoznaje. Bouvier s jedne strane, svoje poimanje nadovezuje na Boudonove usporedbe i "hijerarhizaciju" velikih socioloških paradigmi s obzirom na njihovu sposobnost preuzimanja instrumenata i problema kognitivnih znanosti, a s druge strane, pokazuje specifičnost *argumentacijskog pristupa*, inspiriranog teori-

jama argumentacije Toulmina, Ducrota itd. Osobito mu je stalo do toga da istakne važnost *individualističkog* i *akcionističkog* stajališta u odnosu prema neodurkheimovskim pristupima koji su dosta široko zastupani u suvremenim antropološkim istraživanjima o kogniciji. Instruktivna i interpretativna vrijednost Bouvierove studije sastoji se ponajviše u tome što on, pored weberovske paradigme, opsežno razmatra i druge varijante metodološkog individualizma i akcionizma (Simmelov "mikroakcionizam", Pareto "racionalistički individualizam"). Za Simmela i, osobito, Pareta tvrdi da su unutar sociološke analize vjerovanja najeksplicitnije postavili temelje za proučavanje kognitivnih postupaka uvjeravanja. Na kraju zaključuje da je kognitivni pristup relevantan za društvene znanosti uglavnom zbog toga što sadrži "šaroliki fond problema i koncepata s pomoću kojih se mogu značajno dotjerivati pojedine paradigme iz sociološke tradicije, osobito akcionistička i empiristička paradigma, oslobode na od utilitarističke redukcije.

Radovi koje obuhvaća druga cjelina knjige nisu tako izravno povezani s raspravom o svrhovitosti modela racionalnog izbora u analizi vjerovanja i odluka. Oni tu raspravu uzimaju u obzir, ali su više usmjereni na pitanje legitimnosti *naturalističkog* pristupa ("koji istražuje neurofiziološke i neuropsihološke uzroke vjerovanja i akcija") u odnosu prema akcionističkom pristupu ("koji traga za svjesnim ili osvješćujućim razlozima djelovanja"). U tu su cjelinu uključeni tekstovi Dana Sperbera (*Metodološki individualizam i kognitivizam*), Bernarda Coneina (*Priznanje društvenih odnosa i pojam društvene grupe*), Pascala Engela (*Kolektivna djelovanja i kolektivne privrženosti*) i Patricka Pharoa (*Okrutnost i pokleknue moralnih uvjerenja*). Sperber se, poput Boudona, slaže s tezom da pored Weberove paradigme postoje i drugi (neoweberovski) oblici individualizma te da među njima značajno mjesto zauzima "neakcionistički individualizam". A to je pristup što ga je utemeljio Gabriel Tarde. On je, drži Sperber, prvi otvorio put kognitivizmu u antropologiji, a individualističko mu je stajalište gotovo neupitno "kao brana prema različitim oblicima holizma".

Imajući na umu Tardea, Sperber uvodi distinkciju između "slabe" i "jake" verzije individualizma, pri čemu "jaku" verziju poistovjećuje s akcionizmom. Ako se, kao što to čini akcionizam, inzistira na opravdanjima što ih pojedinci daju o svojim vjerovanjima i odlukama, tada je program istraživanja očigledno usredotočen na *razloge* a ne na *uzroke*. No, fundamentalna antropologija, koja ide za jedinstvenom slikom znanosti, pokazuje da se istraživanje razloga ne može odvojiti od istraživanja uzroka, da među njima postoji "most". Drugim riječima, analiza u određenom trenutku dolazi do točke na kojoj se razlozi mogu objasniti jedino "u terminima uzroka", što znači da se neki ljudski postupci mogu objašnjavati neurološkim procesima koji prethode individualnoj svijesti. To je, prema Sperberu, *infraindividualistički* pristup. Označuje ga i sintagmom "jaki kognitivizam" jer kognitivne mehanizme objašnjava neuronskim izvorima. Sperberova nastojanja idu u smjeru jedinstva znanosti. No njegovo je stajalište ipak *naturalističko* jer, kako sam kaže, "društvene se znanosti moraju uključiti u znanosti o prirodi". Uz to se odmah ograđuje od mogućeg reduciranog i "varljivog" poimanja naturalizma, precizirajući da se to stajalište nipošto *a priori* ne zauzima za redukcionistički (emotivistički) kauzalizam. I Conien se, slično Sperberu, priklanja naturalističkom pristupu u društvenim znanostima, ali obrazlaže da ne dovodi u pitanje njihovu specifičnost. Naturalističko se stajalište, prema njegovu mišljenju, neposredno artikulira u različitim disciplinama: *kognitivnoj psihologiji, neuropsihologiji, biologiji i ekologiji*. On se u svom prilogu zalaže za *etološko* stajalište. Ne traga za "uzrocima koji se skrivaju iza razloga", nego drži da se u analizi ljudskih interakcija valja okoristiti postupcima i rezultatima "etologije primata". Taj pristup pokazuje da u nastanku društvenih grupa mogu postojati elementi koji su, bez obzira na svoju kognitivnu narav, ipak znatno ispod razine razuma. Tu se autor poziva na Goffmana i njegovu "etologiju socijalnih interakcija". Conien skreće pozornost na pitanje "socijalne kognicije majmuna" i tip primitivnih kategorija s pomoću kojih oni "razumiju" i "razlučuju" svoje odno-

se prema pripadnicima iste vrste. Time on na neki način nastoji doprijeti do "filogenetskih izvora interakcionističke dimenzije društvenoga". To nastojanje sam označava kao *kognitivnu etologiju* koja donekle nadilazi horizont kognitivističkih znanosti, jer one su "usredotočene na procedure kategorizacije, a ne zanima ih kategorizacija društvenog".

Za razliku od prethodnih priloga, koji se uglavnom kreću na području sociologije, ekonomije, antropologije i "kognitivne etologije", Engelov se tekst bavi filozofskim aspektom problema. Engel je inače jedan od najboljih francuskih znalaca filozofije znanosti i filozofije duha (*philosophy of mind*). On se ne zadovoljava uobičajenom kritikom pojmovnih bezizlazja znanosti, nego želi "konstruktivno sudjelovati u elaboraciji znanstvenog prostora". Polazeći, u tom duhu, od pojma kolektivnih vjerovanja, on drži da se taj pojam često rabi na konfuzan ili nedovoljno analitičan način. Stoga bi trebalo obaviti stanovito "sređivanje pojmova" i upotpuniti obilježja onoga što Boudon naziva "kognitivističkom eksplikacijom kolektivnih vjerovanja". U tom "pojašnjavajućem" smislu Engel uvodi nekoliko pojmovnih distinkcija, ponajprije između *predodžbe* i *vjerovanja*, zatim između vjerovanja, *rasuđivanja* i *prihvatanja* itd. On, između ostalog, zaključuje da je čisto kauzalna teorija širenja vjerovanja (kojoj je sklon Sperber) zadovoljavajuća samo "ako se vjerovanjima zahvaća aspekt pasivnih mentalnih predodžaba". Ona, međutim, nije u stanju zahvatiti one aspekte vjerovanja koji se odnose na prosuđivanje, namjerno suglasje, pravu reflektivnost. Uz to Engel obrazlaže i tezu da se mnoga kolektivna vjerovanja jednostavno "prihvataju" ili zbog autoriteta na kojemu počivaju ili pak zbog toga što je to lakši način odnošenja.

Pharo se u svom prilogu vraća već prije spomenutom problemu "uzroka i razloga". No njegov primarni interes nije rasprava o prednostima i nesporazumima znanstvene analize "u terminima uzroka i u terminima razloga". Ne zanima ga, u posebnom smislu, značenje naturalizma u društvenim znanostima. On pokušava pokazati kako sami dru-

štveni akteri pribjegavaju analizi uzroka u situacijama kad imaju dubinski osjećaj da im vlastito ponašanje izmiče svakom autentičnom opravdanju. Riječ je svojevrsnom *popularnom naturalizmu* koji upućuje na odgovornost aktera i o kojemu sociolozi moraju voditi računa. U svjetlu tih analiza Pharo dotiče i klasičnu durkheimovsko-parsonsovsku temu društvene kontrole. Tim povodom on tvrdi da bi izvanjski objektivni uzroci znatno manje usmjeravali ponašanje socijalnih aktera kad oni sami ne bi predočavali njihov usmjeravajući utjecaj. Odatle i proizlazi njihova djelotvornost. Osobito ilustrativan (a istodobno i dramatičan) primjer tog procesa jesu prizori *kolektivnog nasilja*. Svi pokušaji tumačenja ili opravdanja, osobito oni pragmatičkog tipa, samim akterima izgledaju kao pseudo-opravljanja. Pharo se stoga, kao i ostali autori u ovoj knjizi, vraća načelu racionalnosti, ali napominje da je *pretpostavka racionalnosti također ljudska pretpostavka* i da je ta metoda, prema svemu sudeći, prekratka za objašnjenje fenomena kolektivnog nasilja. Pravo objašnjenje za ono što sami akteri ne uspijevaju objasniti možemo pronaći samo u činjenici (pretpostavci) da je došlo do "pokleknuća, stavljanja u zgrade, rutinizacije najdublje ukorijenjenih moralnih vjerovanja".

U trećoj cjelini knjige težište je na analizi kolektivnog djelovanja, koja se opet, manje ili više izravno, vraća na model racionalnog izbora. Inzistira se na interakcionističkoj dimenziji društvenog, zatim na njegovoj povijesnoj dimenziji, na ulozi institucionalnog konteksta te na oblicima implicitnog i rutinskog sudioništva u djelovanju, koje nije uvijek suglasno s jasno definiranim namjerama. Cjelina obuhvaća radove Françoisa Chazela (*Kognitivni sklopovi u kolektivnoj mobilizaciji*), Patricea Manna (*Od ustaljenosti kognitivnog okvira do njegove redefinicije*), Françoisa Lacassea (*Dobro javno upravljanje i odbacivanje znanja*) i Pierrea Liveta (*Problem oblikovanja kolektivne akcije*).

Chazelov se rad bavi sociologijom društvenih pokreta. On tematizira anglosaksonsku struju mišljenja ("jedva poznatu u Francuskoj") koja inzistira na važnosti predodžaba i kognitivnosti u nastajanju kolektivne

akcije. Riječ je, naime, o pristupu poznatom pod nazivom *teorija mobilizacije resursa*, koja se oslanja na model racionalnog izbora. Chazel pokazuje konvergentnost između nekih istraživanja temeljenih na tom pristupu i nekih eksperimentalnih rezultata psihologije odlučivanja. Pokazuje se, primjerice, da do mobilizacije lakše dolazi u "kontekstu ugroženosti" (kada se ima što izgubiti), nego u "kontekstu dobitka" (kada se nešto može dobiti). No za razliku od ponešto radikalnog i romantičnog modela *konverzije*, koji se često koristi u navedenom pristupu, on drži da je bolje govoriti o "donekle prozaičnom, ali realnijem" modelu *prilagodbe*. Iako, poput Boudona, u prvi plan analize stavlja istraživanje razloga, on ipak daje do znanja svoj distinktivni odmak, jer ono što ga najviše zanima jest *interakcionistička* i *intersubjektivna* dimenzija društvenoga.

Prilog P. Manna polazi, općenito govoreći, od istih teorijskih pretpostavki i također se bavi analizom društvenih pokreta. No za razliku od Chazela tu je riječ o empirijskoj analizi u perspektivi historijske sociologije. Mann preuzima Chazelovu tvrdnju o dvojbenoj ulozi procesa identifikacije uzroka koji u danoj situaciji dovode do pojave društvenog pokreta. Riječ je zapravo o pitanju: Kako dolazi do toga da se, na razini kognitivnih mehanizama, pojavljuju društveni pokreti koji se oslanjaju na "uzročne dojmove"? Da bi odgovorio na to pitanje, Mann se upušta u komparativnu analizu dvaju različitih tipova društvenog ponašanja za vrijeme dviju vinogradarskih kriza u Francuskoj početkom dvadesetog stoljeća (1907. i 1930. godine). Slaba prodaja vina 1907. godine shvaćena je kao posljedica opće prijevare. Time su bili zamagljeni strukturalni uzroci prevelike vinarske proizvodnje i vinogradari su zahtijevali mjere protiv zloupotreba u vinarskoj proizvodnji. Godine 1930. ti se isti vinogradari mobiliziraju protiv oskudne prodaje vina, ali sada ne koriste argument o prijevare. Govore o prevelikoj proizvodnji i od javnih vlasti zahtijevaju uspostavljanje mehanizama tržišne regulacije. Napominjući da se interpretativni okviri aktera odupiru prosudbama eksperata, Mann s tim u vezi formulira tezu (blisku kognitivnoj psihologiji) o ulozi što je

igraju mehanizmi *ustaljenosti* ("usidrenosti") "okvira i shema kategorizacije problema".

Lacasse razmatra to pitanje na području odlučivanja visoke administracije. On nastoji pokazati kako dolazi do toga da "pogrešna vjerovanja" mogu biti toliko postojana i proizvoditi posve neprimjerene odluke. Riječ je o kolektivnim odlukama koje se donose u institucionalnom okviru. Lacasse razmatra područje zdravstvene politike i kao poseban primjer uzima zabranu reklamiranja cigareta, uz napomenu da bi se isto tako rječiti primjeri mogli naći i u sferi mirovinske politike. Pritom ga zanimaju dva različita procesa: kognitivni proces kojim se može dospjeti do kolektivnog stava o pogrešnim vjerovanjima i proces koji dovodi do toga da se odluke ipak oslanjaju na određene koncepcije iako je poznato da su one pogrešne. Na takve odluke utječe "okolni institucionalni kontekst". Stoga Lacasse u svom prilogu posvećuje veliku pažnju djelovanju institucionalnih faktora, napominjući da suvremena sociologija uglavnom "prezire institucije", ali da je u svojim istraživanjima i prosudbama, htjela ne htjela, uvijek suočena s nekim institucionalnim ambijentom kroz koji struje utjecaji i odluke stvarnih društvenih aktera. Istraživati aktere bez institucija i institucije bez aktera svakako je analitička parcijalizacija problema djelovanja.

Budući da posljednji rad u ovoj cjelini (i u cijeloj knjizi) piše filozof P. Livet, moglo bi se očekivati da je riječ o nekoj vrsti zaključne sinteze ili općem filozofskom pogledu na odnos kognitivnih i društvenih znanosti. Livet je, doduše, odličan znalac sociološke tematike i zanimljiv polemički pisac o međuodnosu znanosti i filozofije, ali on se u svom prilogu izričito ograđuje od davanja bilo kakvih filozofskih lekcija sociološkim znanstvenicima. Stalo mu je, kaže, do njihova napretka i, osobito, do jasnoće njihovih pojmova. On polazi od istih teorijskih referencija kao Chazel i Mann, ali se ne zadržava isključivo na "kontestacijskim pokretima", nego propituje oblikovanje kolektivnog djelovanja općenito. Njegova je analiza usredotočena prije svega na fenomenologijsku razinu problema. On, naime, sumnja u

stav da je model racionalnog djelovanja, koji pretpostavlja posve jasno definirane namjere aktera, podoban za adekvatno razumijevanje, oblikovanje kolektivne akcije. Umjesto toga Livet sugerira nešto fleksibilniji ("mekši") model koji se manje oslanja na "istinski racionalne a više na obične razumne pojedince", koji imaju dobre razloge da djeluju ovako ili onako. Taj model uzima u obzir sklonost pojedinaca da u toku akcije revidiraju svoje početne, dosta nejasne namjere (što Chazel naziva "prilagodбом") i da se gotovo rutinski osjete sudionicima kolektivne akcije. Analizirajući kolektivno djelovanje Livet drži da valja imati na umu tri bitna "filozofska" problema: problem *kongruencije* individualnih predodžaba i namjera ("je li kongruencija nužna za nastanak kolektivne akcije"); problem racionalne *kooperacije* (tim više što postoje i takvi oblici kooperacije koje se ne može objasniti kriterijima teorije racionalnog izbora); problem *viška zajedništva* kolektivne akcije ("dovodi li mobilizirajuća kolektivna akcija, u usporedbi sa skupom individualnih interesa, do suviška zajedništva"). Iz pojmovno vrlo složene, kritički intonirane analize navedenih problema Livet izvodi zaključak da je kolektivno djelovanje (mobilizacija) u doba individualizma i ideologije racionalnog izbora jedno od najznačajnijih područja sociološkog istraživanja, ali i socioloških mistifikacija. To je, čini nam se, primjeren završetak ove knjige koja konzekventno slijedi logiku metodološkog individualizma i istodobno, ne uvijek ravnomjerno, pokazuje da se ta logika, čak ni uz pomoć kognitivnih znanosti, ne može apsolutizirati poricanjem društvene i kolektivne dimenzije djelovanja.

Rade Kalanj

Johan Heilbron

THE RISE OF SOCIAL THEORY

Polity Press, Oxford, 1995, 308 str.

Disciplinarni razvoj socijalnih znanosti i sociologije, koji žuri za diferencijacijom moderne zbilje i razgranavanjem znanja, stvara neku vrstu "lijenoga uma" koji posve ili znatno zanemaruje povijest njihova oblikovanja. Stvara se dojam da je ta dimenzija više-manje dostatno poznata i da se tu više ne može otkriti ništa novo što bi bilo od osobite koristi za današnje bavljenje znanstvenim poslom. Taj je dojam, razumije se, potpuno pogrešan, jer čak kad bi sve i bilo poznato, to ne znači da nisu moguća i potrebna drukčija, nova i umnija tumačenja. Upravo od toga polaze svi autori koji, uvijek iznova i bez obzira na odjek, pokušavaju rekonstruirati nastanak socijalne teorije i oblikovanje njezinih znanja. Od toga polazi i Johan Heilbron u svojoj knjizi *The Rise of Social Theory (Uspon socijalne teorije)*, koja je prvotno objavljena u Nizozemskoj (*Het ontstaan van de sociologie*, Prometheus, Amsterdam, 1990), a potom je prevedena na engleski te vrlo laskavo ocijenjena u sociološkim krugovima.

Knjiga ima tri dijela: *Uspon socijalne teorije, Od socijalne teorije do socijalne znanosti, Temelji sociologije*. Zahvaća povijest socijalne teorije od njezine pojave u prvim desetljećima 17. stoljeća do djela Augustea Comtea. U tom vremenu Francuska je bila središte europske intelektualne produkcije. Povijest tog vremena istodobno se, dakle, podudara s poviješću socijalnih znanosti općenito i s poviješću francuske sociologije posebno. Prema Heilbronu Auguste Comte, odnosno njegova teorija znanosti, tvori ključnu kariku te duge povijesti. Njegovo je djelo, s jedne strane, proizvod prethodne socijalne teorije, a s druge pak strane, ono omogućuje ulazak u *disciplinarno razdoblje*.